

Katsauksia.

Uusi kappale herra Martin lainsuomennosta löytynyt.

Kuningas Kristofferin maanlaki vuodelta 1442 oli Ruotsin valtakunnassa ja siis meilläkin voimassa lähes 300 vuotta eli tarkemmin sanoen siihen saakka, kunnes vuoden 1734 laki ilmestyi. Siitä on, kuten tunnettua, olemassa kolme suomennosta, joista vanhin, herra Martin, on yleisen käsityksen mukaan valmistunut vuoden 1548 paikkeilla, seuraava, Ljungo Tuomaanpojan, vuonna 1602 ja viimeinen, Abraham Kollaniuksen tekemä, vuonna 1648. Ainoatakaan suomennosta ei painettu lain voimassaolok aikana, vaan ne olivat säilyneet jälkipolville ainoastaan käsikirjoituksina, kunnes ne vihdoinkin tiedemiesten toimesta julkaistiin suomen kielen vanhoina muistomerkkeinä.

Ljungo Tuomaanpojan ja Abraham Kollaniuksen käsikirjoitettua suomennosta on tietävästi olemassa vain yksi kappale kumpaakin, molemmat Tukholman Kuninkaallisen kirjaston hallussa. Herra Martin suomennosta sitävastoin on tähänastisten tietojen mukaan säilynyt kuusi käsikirjoitusta, joista yksi on Tukholman Kuninkaallisessa kirjastossa, yksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran hallussa ja neljä Helsingin yliopiston kirjastossa. Viimeinen niistä löytyi kesällä 1926 Isonkyrön kirkon ullakolta, jonne se oli kätketty todennäköisesti isonvihan aikana. Lisäksi tiedetään ainakin yhden kappaleen hävinneen Turun palossa vuonna 1827. Käsikirjoituksia on epäilemättä ollut olemassa runsaamminkin, mutta osa niistä lienee tuhoutunut monien sotiemme aikana, toisia taas tarpeettomina hävitetty, sen jälkeen kun vuoden 1734 laki tuli voimaan. Joitakin kappaleita saattaa vieläkin olla säilyssä siellä tai täällä, kunhan ne vain saadaan kätköistään esille.

Tälle viimeksi mainitulle otaksumalle sain vahvistuksen käydessäni syyskuussa 1948 Tukholman Kuninkaallisessa kirjastossa tutustumassa siellä säilytettyihin suomenkielisiin lakikoodeksiin. Eräs nuorempi virkailija mainitsi minulle silloin, että kirjastossa oli paitsi yllä mainittuja kolmea suomennosta vielä yksi käsikirjoitettu suomenkielinen lakikirja, joka oli luetteloihin viemättä, ja josta hänellä ei ollut tarkempaa tietoa. Käännyn tämän johdosta kirjaston käsikirjoitusosaston hoitajan puoleen, joka toi nähtäväkseni kuluneisiin kansiin sidotun, suomalaista lakitekstiä sisältävän koodekin. Totesin pian, että kyseessä oli suomalaisille tutkijoille tähän saakka tuntematon kappale herra Martin suomennosta. Tätä vanhaa ja meille niin kallisarvoista käsikirjoitusta oli siis löytynyt uusi, järjestyksessä seitsemäs kappale.

Tiedustelin asianomaisilta, milloin ja millä tavoin puheena oleva lakikirja oli joutunut Kuninkaallisen kirjaston haltuun. Tähän vastattiin, että se kuului kirja- ja käsikirjoituskokoelmaan, jonka aikoinaan oli omistanut valtioneologi Axel Lindström ja jonka Kuninkaallinen kirjasto oli häneltä saanut testamenttilahjana. Selitystä siihen, minkä vuoksi koodeksin ei ollut viety luetteloihin, vaikka se oli ollut kirjaston hallussa jo 37 vuotta, virkailijat eivät kyenneet antamaan.

Koetin ottaa selkoa, mistä herra Lindström oli voinut saada käsiinsä tämän harvinaisen käsikirjoituksen, jonka sisältöä hän ruotsalaisena miehenä varmaankaan ei ollut ymmärtänyt. C. M. Carlanderin vuonna 1904 ilmestyneestä teoksesta »Svenska Bibliotek och Ex-Libris» (III osa, s. 359) havaitsin, että meripuolustusdepartementin toimituspäällikön Curt Fredrik Meinanderin suurenmoinen (»storartad») kirja- ja autografikokoelma oli testamentin nojalla siirtynyt geologi Axel Lindströmin omaksi. Mainittu Meinander oli syntynyt Sulkavalla Savossa vuonna 1790, tullut ylioppilaaksi Upsalassa 1807 ja sen jälkeen palvellut eri virastoissa Ruotsissa, jossa kuoli 1878. Varsin todennäköisenä pidän, että kyseessä oleva lakiteos on kuulunut tämän suomalaissyntyisen miehen kokoelmaan, johon se luultavasti on tullut sukuperintönä. Meinanderin esi-isät olivat nim. kolmessa polvessa toimineet kruununvouteina Savon alisessa kihlakunnassa¹ ja hallinnollisina virkamiehinä supisuomalaisella seudulla var-

maankin olleet kiinnostuneita vanhasta suomenkielisestä lakikirjasta, ehkäpä sitä tarvinneekin.

Koodeksin ulkoasusta mainittakoon, että se on neljänneskoko. Kan-
net on tehty yhteen liimatuista papereista, jotka on päällystetty tum-
maksi värjätyllä ohuella pergamenttilehdellä. Kansien sisältöä on luulta-
vasti joskus tutkittu, ja sitä varten on papereita hiukan irrotettu liimauk-
sistaan. Siten näkyviin tulleet paperit sisältävät osaksi latinankielistä
painettua tekstiä, osaksi ruotsinkielistä vanhaa käsikirjoitusta. Mielen-
kiintoista on, että, kuten professori A. Maliniemi on todennut, päälly-
tykseen käytetty pergamentti on irti reväisty lehti Lyypekkissä vuonna
1488 painetusta *Missale Aboense* -teoksesta, joka tietävästi on ensimmäi-
nen Suomea varten painettu kirja.

Lakiteksti on kirjoitettu lehdistä, jotka ovat kooltaan 20 × 16,5 cm.
Ensimmäinen lehti, joka on sisältänyt Kuninkaan kaaren 1. ja 2. luvun
sekä 3. luvun ensimmäiset sanat, on hävinnyt, samoin myös lehti, jossa on
ollut saman kaaren 17., 18. ja 19. luku sekä 20. luvun alku. Vielä puuttuu
kolmaskin lehti, joka on sisältänyt Tahtohaavain sakkujen kaaren 13.
luvun loppuosan, 14. ja 15. luvun kokonaan sekä 16. luvun alkupuolen.
Nykyisessä asussaan käsikirjoituksessa on 127 molemmin puolin kirjai-
tettua lehteä eli siis 254 sivua, minkä lisäksi on kaksi tyhjää lehteä. Koko
teksti ei ole saman henkilön kirjoittama, sillä siinä voidaan erottaa kolme
eri käsialaa. Ensimmäinen, joka samalla on pääkäsiala, käsittää ensim-
mäiset neljä ja viimeiset viisi kaarta eli yhteensä yhdeksän kaarta, toinen
Rakennus- ja Käräjäasiain kaaret sekä kolmas Kauppa-asiain kaaren ynnä
Valasakkojen ja Korkeimpain syiden kaaret, eli nämä molemmat käsialat
yhteensä viisi kaarta. Kaikki käsialat ovat varsin selviä ja huolellisia.

Käsikirjoituksen ikää on vaikea tarkoin määritellä. Vaikka käsialat
jonkin verran eroavat toisistaan, ne ovat kuitenkin kaikki tyyppillisiä 1500-
luvun jälkimmäisen puoliskon käsialoja, ja lakiteos on siitä päätellen myös
samoihin aikoihin valmistettu. Tätä käsitystä vahvistaa kansien primitii-
visen tekotavan ohella se seikka, että tekstiä ei ole mukautettu vuonna
1608 painettua ja kuningas Kaarle IX:n vahvistamaa korjattua ruotsa-
laista lakitekstiä vastaavaksi, kuten myöhemmissä käsikirjoituksissa on
tehty. Ortografia viittaa niinkään 1500-luvun loppupuolelle. Se on tässä
samoin kuin kaikissa muissa vanhimmissa suomenkielisissä kirjallisissa
tuotteissa varsin epäjohdonmukaista. Kolmesta kopioitsijasta jokaisella on
sen ohessa omat erikoispiirteensä, jotka mielestäni kuvastavat kirjallisuus-
temme alkuaikoja. Niinpä ensimmäisen käsialan kirjoittaja merkitsee
h-äänteen melko usein kirjaimilla *ch*, esim. *lachia*, *kichlata*, *cochtudhen*,
echkä. Samoin viljelee hän mielellään tavun lopussa kahta *l*-kirjainta,
esim. *collme*, *pallcatan*, *sencalltaiset*, *kiellä*. Toisen käsialan erikois-
piirteistä mainittakoon, että siinä esiintyy monasti *t*-äänteen vastineena
kirjaimet *th* ja *dh*, esim. *ojath ia tiedh*, *muudh*, *tachtovath*, *catzel-*
muxesth, *medzästh*, *duomiotha*, *ostha*. Tässä käsialassa on myös silloin
tällöin ruotsalainen *å*-kirjain, esim. *wahingäta*, *kiskä*, *ätta*, *seisä*. Kol-
mannen käsialan kirjoittaja vuorostaan käyttää *ä* ja *e*-äänteiden
merkkeinä *ä* ja *e*-kirjaimia sekaisin miltei samalla tavoin kuin Agricola,
esim. *hen*, *henen*, *ette*, *seke*, *iellens*, *keyuet*, *hopiasäpildä*, *enämnen*,
käskä (= käskee).

Sitä, mitä murteita käsikirjoituksen eri käsialat edustavat, en ole voinut tutkia. Olen ainoastaan pannut merkille, että kolmannen käsialan kirjoittaja käyttää toisinaan *he*-sanana sijasta muotoja *hø* ja *høø* (= *hyö*), mistä päättäen hän lienee ollut kotoisin itäiseltä murrealueelta.

Eräistä seikoista, joiden selostaminen tässä veisi liian pitkälle, saa vaikutelman, että toisella ja kolmannella käsialalla kirjoitetut keskimäiset kaaret on ensin laadittu ja että sen jälkeen on haluttu saada lakikirja täydelliseksi, ja siinä tarkoituksessa siihen liitetty ensimmäisellä käsialalla kirjoitetut alku- ja loppukaaret. Huomiota herättää lisäksi se seikka, että välittömästi Rakennuskaaren jälkeen seuraa samalla käsialalla kirjoitettu Käräjäasiain kaari, vaikka kaikissa muissa saman lain käsikirjoituksissa, sekä suomalaisissa että ruotsalaisissa, niiden väliin on sijoitettu Kauppa-asiain kaari.

Kyseessä oleva käsikirjoitus, jota voitaisiin erotukseksi muista kutsua Meinanderin koodeksiksi, kuuluu, kuten jo mainitsin, herra Martin lain-suomennoksen jäljennösten vanhempaan ryhmään ja liittyy nähdäkseni läheisesti Isonkyrön koodeksiin. Lopullista lausuntoa sen asemasta muiden käsikirjoitusten rinnalla ja sen merkityksestä yleensä ei voida vielä antaa, ennenkuin se on sekä sisältönsä että kielensä puolesta tarkoin tutkittu.

Eräitä mietelmiä, joihin tämä löytö antaa aihetta, haluaisin kuitenkin jo nyt esittää.

Tutkimukset, jotka kohdistuvat Ljungo Tuomaanpojan ja Abraham Kollaniuksen lain-suomennoksiin, perustuvat heidän laatimiinsa originaali-suomennoksiin, joista ainakin edellinen ja luultavasti myös jälkimmäinen on suomentajan itsensä kirjoittama. Moitteet ja kiitokset, joita he ovat saaneet osakseen, pohjautuvat siis heidän työhönsä sellaisena, kuin he ovat sen käsistään laskeneet. Herra Martin suomennosta sen sijaan on tutkittu ja arvosteltu sellaisen käsikirjoituksen pohjalla, josta nyttemmin tiedetään, että se ei ole originaali, vaan kopio usean samanlaisen joukossa. Otaksutaan tosin, että tämä kopio, jonka kannessa on vuosiluku 1548, on vanhin säilyneistä jäljennöksistä ja siis originaalia lähinnä oleva, mutta monesta syystä voidaan kysyä, antaako se sittenkään parasta kuvaa alkuperäisestä suomennoksesta. Ensinnäkin on otettava huomioon, että tässä käsikirjoituksessa on todettavissa pääkäsialan ohella useita sivukäsialoja. MARTTI AIRILAN mukaan niitä on kokonaista neljätoista.¹ Sen ohessa siinä on kovin paljon kaikenlaisia virheitä. Airila lausuu niistä: » — kirjoituskompastuksia on niin viljalti, että ne osoittavat kopioimistyön suoritettua varsinkin ajattelemattomasti. Käsikirjoituksessa voi havaita runsaasti sellaisia virheitä, joita muissa käsikirjoituksissa ei ole.»² On ilmeistä, että yksistään jo nämä seikat pakottavat suhtautumaan tämän käsikirjoituksen luotettavuuteen melkoisen varovaisesti. Lisäksi tulee vielä eräitä muita seikkoja, joihin tähän saakka ei ole kiinnitetty huomiota.

Kuten jo mainitsin, tämän käsikirjoituksen ja siis itse suomennoksenkin on katsottu valmistuneen vuoden 1548 paikkeilla. Tarkastaessani

¹ M. AIRILA ja HERTTA HARMAS Kristoffer Kuninkaan maanlaki, s. XII (Monumenta Linguae Fennicae II,2).

² Mts. XIII.

enemmälti puheena olevaa koodeksia Tukholmassa käydessäni tulin siihen vakaumukseen, että kirja on ensin sidottu, ja teksti vasta sen jälkeen siihen kirjoitettu. Reunukset ja niistä erityisesti myös sisäreunus ovat siksi leveät, että kirjoittaminen valmiiksi sidottuun kirjaan ei ole tuottanut hankaluutta. Ulkoreunuksiin tehdyt lukuisat korjaukset ja huomautukset ovat kaikki täydellisiä ja vahingoittumattomia, vaikka kirjan ulkosyrjät on sidottaessa leikattu. Minulla oli tilaisuus keskustella asiasta valtakunnankirjastonhoitaja Oscar Wieselgrenin kanssa, ja hän oli kanssani empimättä samaa mieltä siitä, että teksti oli kirjoitettu valmiiksi sidottuun, puhtaita lehtiä sisältäneeseen kirjaan. Mikäli näin on ja vaikka kirja olisikin sidottu vuonna 1548, mikä on hyvin luultavaa, ei voida varmasti sanoa, että lainsuomennos olisi siihen jäljennetty juuri samana tai edes seuraavanakaan vuonna. Saattaa hyvin olla, että tämä on tapahtunut paljoa myöhemmin. Tähän mahdollisuuteen viittaa erityisesti se seikka, että koodeksin eri käsialat eivät näytä olevan 1500-luvun alkupuoliskon käsialoja. Kamariarkistonhoitaja L. B. Sjödin, jota pidetään Ruotsin parhaimpana vanhojen käsialojen tuntijana ja jolle näytin valokuvajäljennöksiä mainituista käsialoista, epäili suuresti, että ne olisivat vuodelta 1548, ja katsoi puolestaan, että ne olivat tyyppillisiä 1500-luvun jälkipuoliskon käsialoja.

Vaikka olisi niinkin, että puheena oleva tukholmalainen kopio kaikista epäilyksistä huolimatta olisi syntynyt jo vuoden 1548 paikkeilla ja että se olisi vanhin säilyneistä käsikirjoituksista, tämä seikka ei vielä ole riittävä todistus siitä, että se olisi paraiten yhtäpitävä originaalin kanssa. Muutamat entisajan kopioitsijat jäljensivät jokseenkin orjallisesti heille monistettavaksi jätettyjä tekstejä, toiset taas muuttelivat enemmän tai vähemmän vapaasti sekä ortografiaa että sisältöäkin. Toiset olivat lisäksi huolellisia työssään, toiset huolimattomia. Seurauksena kaikesta tästä on, että originaalistakin jäljennetty vanha kopio voi huomattavasti poiketa siitä, kun taas jokin paljoa nuorempi jäljennös, jonka laatija on ollut huolellinen eikä ole muuttellut tekstiä oman päänsä mukaan, saattaa melkoista paremmin kuin mainitunlainen vanha kopio vastata alkuperäistä tekstiä. Näin voi olla herra Martin lainsuomennoksenkin kopioiden laita. Luulen senvuoksi, että tämän suomennoksen tutkijain on syytä uudelleen harkita, onko tukholmalaista käsikirjoitusta todella pidettävä parhaimpana näytteenä hänen kielenkäytöstään.

Omasta puolestani olen sitä mieltä, että ainoakaan säilyneistä käsikirjoituksista ei anna tyydyttävää kuvaa Martin työstä. Jokaisella jäljennöksellä on omat valo- ja varjopuolensa. Kopio, joka eräissä suhteissa näyttää täyttävän suuretkin vaatimukset, voi toisissa suhteissa olla aivan epäluotettava. Olisi senvuoksi mielestäni suotavaa, että löydettyjen käsikirjoitusten avulla ja tekstikriittisiin menetelmin koetettaisiin rekonstruoida lakiteksti, joka olisi mahdollisimman lähellä herra Martin alkuperäistä suomennosta. Mallina ja ohjeena voitaisiin soveltuviissa kohdin käyttää esim. C. J. Schlyterin teosta »Samling af Sveriges gamla lagar», joka on ilmestynyt vuosien 1827—77 välisenä aikana ja käsittää kolme-toista osaa. Julkaija on tekstikriittistä menettelytapaa noudattaen säilyneiden käsikirjoitusten pohjalla yrittänyt palauttaa kaikki Ruotsin

vanhat maakuntalait sekä maan- ja kaupunginlait alkuperäiseen muotoonsa ja suuren huolellisuutensa ja tarkkuutensa avulla päässyt tässä työssään erinomaisiin tuloksiin.

Jos meillä ryhdyttäisiin ehdottamaani rekonstruointiin, olisi tarkoin harkittava, mikä säilyneistä kopioista olisi pantava työn pohjaksi. Tukholmalainen ei mielestäni ole siihen tarkoitukseen täysin sopiva. Paremmiin voisi ehkä tulla kysymykseen joko ns. Juustenin kopio tai sitten Isonkyrön kirkosta löytynyt käsikirjoitus, jotka kumpikin kuuluvat jäljennösten vanhempaan ryhmään. Mikä tahansa niistä valittaisiinkin, tämä vanha merkkiteos saisi joka tapauksessa »uudet kasvat» ja pääsisi nykyistä paremmin oikeuksiinsa. Meillä olisi nähdäkseni sitä suurempi syy ryhtyä tähän työhön, kun Martin suomennos näyttää useista löydettyistä käsikirjoituksista päättäneen levinneen verrattain laajoihin piireihin eri puolilla maata ja siten vaikuttaneen lakikielemme ja ehkäpä myös varsinaisen kirjakielemmekin kehitykseen enemmän, kuin tähän saakka yleensä on oltu taipuvaisia myöntämään.

Paavo Pajula.